

PAPER DETAILS

TITLE: INSANLARI ANLAMA KABILIYETI

AUTHORS: Cavit ÜNAL

PAGES: 71-93

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/806036>

İNSANLARI ANLAMA KABİLİYETİ

Dr. Cavit ÜNAL*

İnsanları anlama kabiliyeti (empati) nin araştırılması, genellikle iki bakımdan önemlidir: Birincisi, sosyal uyumumuzun, büyük ölçüde, bu anlayışa dayanmasıdır. İnsanların davranışlarını değerlendirebildiğimiz oranda tepkilerimizi çevremize uydurabilmekteyiz. Uyum, bu temel kabiliyete bağlı olarak, yaşamımız boyunca gelişen bir öğrenme sürecidir. Bu sosyal öğrenme, genel olarak, örgün eğitimin dışında cereyan eder; sistemli bir eğitim ve öğretimin konusu değildir. Sosyal gelişmemizin hızı ve alacağı şekil, daha çok, bu alandaki kişisel kabiliyetimize bağlı kalmaktadır. Bu kabiliyetin tanınması ve geliştirilmesi, birinci derecede, ana-babaların sorumluluğu içine girer. Aslında, çocuğun gelişmesi ile ilgili her kurum, bu sorumluluğu paylaşmalı, incelediğimiz bu problemle ilgilenmelidir.

Problemin ikinci önem nedeni de; öğretmenlik, rehberlik, liderlik, psikoterapi gibi, insanlarla yakından teması olan veya insan ilişkilerinin düzenlenmesi ile ilgili bulunan iş ve meslek alanlarında en uygun personelin seçilmesiyle ilgilidir. Çünkü, bu alanlarda başarı gösterebilmek için gerekli yetenekleri saptarken, İnsanları Anlama Kabiliyeti'ni ele almamak mümkün değildir.

Bununla birlikte, mevcut çalışmaların, problemi tamamen aydınlatacak düzeyde bulunmadığı da bir gerçektir. İlk defa Thorndike, insan zekâsının çeşitlerinden sözetmiş ve zekâyı; soyut, mekanik ve sosyal olmak üzere, üçe ayırmıştı. Guilford (1959, s. 397) un faktör analizine dayanan çalışmaları, insan anlayışının, içeriği bakımından, çeşitli boyutlar gösterdiğini telkin etmektedir. Bunlar; sembolik, semantik, şekilsel ve muhtemelen davranışsal bo-

* A. Ü. Eğitim Fakültesi Eğitim Psikolojisi Kürsüsü Öğretim Görevlisi.

yutlardır. Anlama kabiliyetinin davranışsal, yani sosyal boyutu veya daha özel terimi ile *empati*, deneysel araştırmalar bakımından nisbeten yeni bir alandır ve niteliğinin tam olarak açıklanabilmesi için daha pek çok çalışmanın yapılması gerekmektedir.

Cronbach (1955) bu konudaki çalışmaların bir analizini yaptıktan sonra şu sonuca varıyor: Sosyal Algı alanındaki çalışmalar, daha ziyade, operasyonel olarak tanımlanmış basit ölçülere dayanmıştır. Bu tür ölçüler, önemli değişkenleri kendilerinde birleştirip mezcederek gizleyebilirler veya istenmeyen ögelere geniş ölçüde bağlı olabilirler. Ancak, global ölçülerin, dikkatli bir şekilde daha ince bölümlere ayrılmasıyla bir araştırmacı, meşgul olduğu şeyin ne olduğunu öğrenmeyi umabilir. Sosyal Algı araştırmacısı, ölçülerini gerçekten lüzumlu ögelere irca edebilmek için, ölçmek istediği fikir yapıları ile ilgili daha açık ve kesin kuramlar geliştirmelidir.

Bu çalışma, yazarın Doktora Tezi'nden yararlanılarak hazırlanmıştır. Amacımız, bu önemli alanda bilgi vermek ve ilgi uyandırmaktır. Birinci bölümde, İnsanları Anlama Kabiliyeti'nin niteliği ile ilgili görüşler açıklanmıştır. İkinci Bölümde ise, deneysel çalışmalar gözden geçirilmiştir. Son Bölümde de, empatiyi, yeni bir açıdan inceleme olanağı üzerinde durulmuştur. Burada, Prof. Dr. Alexandre Vexliard'a teşekkürü, ödenmesi gereken bir borç bilirim.

I. İNSANLARI ANLAMA KABİLİYETİNİ AÇIKLAYAN GÖRÜŞLER

"İnsanları anlama kabiliyeti" deyiminin, literatürde çeşitli karşılıkları vardır : "kişilerarası algı", "sosyal algı", "sosyal duyarlılık", "empati", v.b... Sonuncu terim, yani "empati", yaygın şekilde kullanılması, anlamındaki genişlik ve aynı zamanda kısıtlılığı bakımından bizce de tercih edilmiştir. Onun için, bu çalışma boyunca, "insanları anlama kabiliyeti" yerine, daha çok "empati" terimini kullanacağız.

İngiliz dilinde empathy, Almanca *Einfühlung* sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır. Theodor Lipps 1903 te bir *Einfühlung* kuramı geliştirdi ve bu terimi, ilk defa, insanları anlamada esas kabul edilen, hareketssel bir taklitçilik anlamında kullandı. Ona

göre, gözleyen organizma, gözlenen objeyi hareki olarak taklidetmekte ve bu taklidin duygusal ürünlerini objeye yansıtmaktadır.

Gerçekten, insanları nasıl anlıyoruz? Düşünürler için, bu sorunun altında şöyle bir güçlük yatmaktadır: biz, karşımızdaki insanların iç yaşayışları, düşünceleri ve duygularıyla temas hâlinde değiliz. Bunları doğrudan doğruya gözleyemiyoruz. Ancak, bu iç dünyanın, bir takım semboller, ses tonları, yüz ve beden ifadeleri gibi görüntülerine tanık oluyoruz. O halde, nasıl oluyor da, onların arkasındaki yaşayış ve anlamlara nüfuz edebiliyoruz? Başlıca üç görüş bu soruyu cevaplandırmaya çalışıyor. Aşağıda bunları ana-çizgileriyle açıklıyacağız.

Çıkarsama (inference) kuramı

Bu görüş, bir insanı anlamanın, onun ortaya koyduğu fiziki ifade tarzlarının yorumlanmasıyla mümkün olacağını açıklar. Karşımızdaki insanın psikolojik yaşantısı bize kapalı olduğuna göre, bu yorumlamanın kaynağı da kendi yaşantılarımızdır. Herbiri-miz, kendi iç yaşantımızı, duygu, düşünce ve heyecanlarımızı doğrudan doğruya müşahade ederiz. İç dünyamızın bu tecrübelerine, beden veya yüzümüzün belli duruş, şekil ve hareketlerinin veya kaslarımızdaki gerginlik veya gevşekliklerin eşlik ettiğini de fark ederiz. Bu beraberliğin bir çok kereler müşahadesi sonucunda, davranışlarımızın psikolojik ve fizik yönleri zihnimizde birbirine bağlanmış olur. Yani, fiziki ifadelerimiz, iç durumlarımızın bir işareti olarak yorumlanmış ve anlam kazanmış oluyor. Buna dayanarak, bir başka insanda aynı fiziki ifadeleri gördüğümüz zaman, onlara bağlı aynı psikolojik durumların da varlığına hükmediyoruz. Örneğin, eğer, öfkелendiğim zaman kaslarımın çatıldığını, bağırıp çağırdığımı, elimi masaya vurduğumu geçmiş yaşantılarında müşahade etmişsem, aynı hareketleri yapan bir insanın da öfkeli olduğuna inanırım. Demekki, kendi dış görüntülerimizle iç yaşantılarımız arasında kurduğumuz bağı, başkalarına da atfetmiş ve genelleştirmiş oluyoruz. Gerçi, dış görüntüler ile iç yaşantılar arasındaki bağlar, bir genellik taşır ve insanlar arasındaki bildirışımi mümkün kılar. Fakat, insanlar arasında geniş bireysel farklar da vardır. Kültür farklarını da gözönüne alınca, fiziki ifadeler ile bunların anlamları arasındaki bağları, bütün insanlar için aynı derecede ve her zaman geçerli kabul etmek gerçeğe uygun düşmez. Bu yüzden, başkalarını kendimizin aynı ka-

bul ettiğimiz zaman, onları anlamada hâtalara düşeceğimizi söyleyebiliriz.

Çıkarsama Kuramı, öyle görünüyor ki, empatiyi, aynı zamanda bir çeşit projection (yansıtma) olarak da ele almaktadır. Projection terimi çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. Başlıca, klâsik, attributive, autistic ve rasyonelize yansıtmadan sözedebiliriz. Çıkarsama Kuramına, bunlar arasında en uygun düşeni attributive projection'dur. Attributive projection, "bir kimsenin, kendi motiflerini, duygularını ve davranışlarını başkalarına atfetmesidir" (Murstein, 1957). Esasen, genellikle yansıtma, bir kimsenin, kendisine ait fikirlerinin, duygularının veya özelliklerinin başkalarına atfedilmesi ile ilgili her çeşit hâricileşmeyi içine alan bir anlam taşır (Weis, 1947). Bu, yaşantımızda genel ve yaygın bir olaydır. Diamond (1957, s. 288) diyor ki; çocukluğumuzda, canlı ile cansız varlıklar arasındaki farkı açıkça anlamadan önce, cansız cisimlere duygular ve niyetler atfederdik. Onlar şüphesiz, bizim kendi duygu ve niyetlerimizdi ve onlara yansıtıyorduk. Yetişkinler olarak da, başka insanların davranışlarını yorumladığımız zaman, onlara sâdece, kendimizde az çok varolan şeyleri atfederiz.

Bize ait duygu ve düşüncelerin genelleştirilmesi veya başkalarına atfedilmesi, pasif bir olaya benzemiyor. Kişi, ne derece aktif bir tavır takınırsa, kendisinde mevcut tecrübeleri karşısına kine nakletmede o kadar başarılı olmaktadır. Nitekim bir çok yazarlar, başkalarını anlamada ve onların fizik ifadelerini yorumlamada, taklidin önemine işaret etmişlerdir. Kempf (1921, s. 134), "bir kimsenin davranışını taklit edemediğimiz zaman onu anlamada zaafa uğrarız", demektedir. G. W. Allport (1937, s. 530-533), empatiyi çıkarsama (inference) yönünden inceliyerek taklidin yerini belirtiyor :

Sübjektif tecrübeye ilk bağlanmış olan kinestetik ipuçları taklitle tekrar canlanınca, ilk tecrübeyi yeniden meydana getirir. Empati, sâdece kinestetik bir çıkarsama hâline gelir.

Allport, aktörlerin ve taklitçilerin, insanlar üzerinde fevkalâde hükümler verdiklerine işaret eder. Yine aynı yazar, grafolojistlerin (yazı uzmanlarının), yeni ve garip bir yazı şekli ile karşılaşmaları zaman, yazı sahibinin duygusal ve hareketsel durumunu kendi içlerinde uyandırabilmek için, çizgiler üzerinden kuru kalemle geçtikleri gözlemine ortaya koyar. Allport diyor ki :

Empatinin savunucuları tarafından çok zaman söylenmiştir ki, bir kimseyi anlama, bir sanat eserini anlamaya benzer. Bir sanat eserinin temaşası, gözlenemeyen iç değişmeler kadar, kaşların, gözlerin, beden ve organların sayısız küçük hareketlerini ihtiva eder... Âdeta, vardığımız yargılar, kendi kassal (adali) tepkilerimizin bir raporu oluyor. İnsanlar hakkında verdiğimiz yargılarda da aynı özellikleri görüyoruz: "Sükûnetinin huzur verici bir etkisi var... Mukavemet edilemiyen bir gülüşü var," ifadelerinde olduğu gibi.

F. H. Allport (1924, s. 129) deneysel olarak ortaya koymuştur ki, yüz ifadelerinin yorumlanması, pasif olarak algılanışına oranla, aktif olarak taklit edildiği zaman daha isabetli olmaktadır.

Boring ve arkadaşları (1947, s. 273) şöyle yazıyor: Futbol oyununda, kendisini oyuna kaptırmış, heyecanlı ve taraf tutan bir seyircinin, farkında olmadan, oyuncuların hareketine aktif bir şekilde uyarak yanındakini itip kakmakta olduğunu müşahade edebiliriz. Veya bir cambazın, direğin tepesine çıkarak arkadaşının başı üzerinde durduğunu ve sarsılan direklerle beraber öne ve arkaya sallandığını seyrettiğimiz zaman, yine müşahade edilebilir ki, bütün bir kalabalık da kitle hâlinde sallanır. Anıtlara, binalara ve resimlere bakarken veya müzik dinlerken de bu tür hareketler muhtemelen meydana gelir. Bir anıtta, sanatçının anlatmak istediği hamle ve irade gücünü, sütunlar üzerine oturan bir kemerin ağırlığını veya bizzat sütunların yükselişini, ya da bir resimde temsil edilmiş olan kitlelerin yön ve ağırlığını hissederiz. Müzik dinlerken; ritmi, bedenimizin bazı kısımları ile takibettiğimizi farkedebiliriz... Hatta, raylar üzerinde trenin çıkardığı sesler, içimizde hareketsel bir tepki uyandırabilir. Bir objenin algısı ile dolu bulunduğumuz için, içimizdeki bu hareketler hakkında, bir çok durumda bilinçli değilizdir. Bununla birlikte, tepkilerimiz, bilinçsiz de olsa, bu algılara dinamik bir özellik verirler. Bir resimdeki çizgiler kuvvet çizgileri hâline gelir; temsil edilmiş olan kitle ağırlık kazanır; müziğin ritmi, sâkin bir şekilde akıyor gibi görünür. Mimaride gördüğümüz kubbeler, sanki, hareket eden bir cismin zarafetine sahiptir. Gerçekten, zarafet, hareketlerin algılarına etkisinde çok ilginç bir örnek teşkil eder. Herbert Spencer zarafeti, en az gayretle meydana getirilen hareketlerin özelliği olarak târif etmişti. Mükemmel bir bale dansçısı, yüz ve vücudunun, seyirciye gerginlik veya gayret telkin edebilecek her türlü hareketini gizlemeye çalışır. Sanatçı, bu amaca ulaşmada başarılı olduk-

ça, dans daha zarif görünür. Yüzü daima sâkin ve hatta gülümserdir; belirgin bir kolaylıkla döner ve zıplar. Seyrederken içimizde gerginlik hissi ne kadar az olursa, o bize, havada rüzgârın üflediği bir yaprak hafifliğiyle hareket ediyor görünür.

Bu örnekler, bize nakledilmek istenen şeylerin anlaşılmasında, hareketsel tepkilerin önemini göstermektedir. Boring ve arkadaşlarına göre biz, bu tepkilerden çok, onların karşımızda uyandırdığı özelliklerin farkındayız. Sanki, tecrübelerimizi, algılarımızın objelerine yansıtmaktayız. İşte, bu tür bir yansıtmaya empati denilmektedir. Bu, benliğimizin, söz konusu olan objenin içinde hissedilmesidir.

Freud da, çıkarsama ve taklit görüşünü benimsemektedir. (1921, s. 66) Ancak, empatinin kapsamının daha dar anlaşılması gerektiği kanısındadır. Ona göre, empati yalnız, bir kimsenin benliğine esas itibariyle yabancı olan şeyi anlamada rol oynayan bir faaliyettir. Bizim için özel olarak hiç bir heyecansal önemi olmayan kimseler, empati vasıtasıyla anlaşılır. Fakat özellikle bize benzeyen veya her hangi bir anlamda, bizim için heyecansal değeri olan kimseler, daha ziyade, identification (özdeşleşme) denen bir yol ile anlaşılır. Empati, derhal kavranamıyan faaliyetleri, taklit ve çıkarsama yoluyla anlamak için zihni bir gayrettir; oysa özdeşleşme heyecansaldır, bilinçsizdir ve kendine özgü hiç bir taklitçiliği gerektirmez.

“Rol Oynama” Kuramı

Empatinin açıklanmasına yardım eden ikinci kuram da, George H. Mead tarafından geliştirilen “rol alma” (role taking) kuramıdır. Rol alma veya rol oynama kuramı, çevremizdeki insanları taklit etmek veya kendimizi onların yerine koymak suretiyle başkalarının görüş açılarını kavramak, onların davranışları ile ilgili bekleyişler geliştirmek olanağını savunur. Bir başka deyimle, rol oynamanın, empatiyi nasıl mümkün kıldığını açıklar.

Bu görüş de, gözlenebilen şeyin, fiziki davranışlar olduğunu kabul eder ve bunların nasıl anlam kazanıp yorumlandığını araştırır. George H. Mead’ın temsil ettiği bu görüşe göre, empatik kabiliyetin gelişmesi şu yolla olmaktadır: çocuk, büyük ölçüde taklit kabiliyetine sahiptir; çevresindeki insanların davranışlarını taklit eder ve tekrar eder. Yeni doğmuş çocuk, kendisini başkala-

rından ayırtedemez; kendisiyle dış gerçekler arasında sınırlar çizilmemiştir; henüz bir benlik kavramı doğmamıştır. Taklit ederek, başkalarının rolünü oynayarak, kendisini başkalarının yerine koyarak, hem kendisi, hem de başkaları hakkında kavramlar geliştirecek, anlayış kazanacaktır. Başlangıçta, sâde bir taklit söz konusudur. Çocuk, kendisine gülümseyen annesini taklit ederek aynı hareketi yapmaya çalışır. Ana-babasının ve başka yakınlarının, çoğu kendisine yönelmiş olan davranışlarını taklit eder. Bu, rol oynama davranışının başlangıcıdır. Bunlar arasında mükâfatlanmış olan davranışlar kuvvetlenir ve korunur.

Çocuk zamanla, başkalarının kendisine karşı nasıl hareket ettiğini anlamaya başlar. Onları taklit ve kendisini başkalarının yerine koymak suretiyle kendisini, başkalarının gözüyle daha iyi görebilme olanağını bulur. Evcilik oyunlarında, çocukların kendilerini ana-babalarının yerine koymaları buna iyi bir örnektir. Bu, anlayışa dayanan bir rol alma'dır. Böylece çocuk kendisini, bir dış obje gibi inceliyebilme ve başkalarının açısından görebilme olanağını kazanır.

İster basit, ister anlayışa dayansın, bu tür rol almalar fizik niteliktedir. Çocuk olgunlaştıkça, oynadığı oyunlar ve aldığı roller de karmaşıklaşır. Bu rollerin hepsini fizik olarak oynamaya olanak kalmayınca, zihnen rol alma başlar. Rol alma davranışı gittikçe sembolik bir karakter kazanır. Zamanla, oynanan rollerin sayısı artacak ve çocuk, yapacağı genelleştirmelerle, başkalarının kendisini nasıl gördüğü, kendisine nasıl davrandığı hakkında genel kavramlara ulaşacaktır. Ancak buradaki başkaları kavramı, "genelleşmiş başkası" (generalized other) anlamındadır. Bu, öteki insanların rollerinde müşterek olanı yansıtan soyut bir kavramdır. Bu kavram bize, davranışlarımızı belirleyen esaslar sağlar. Mead'e göre, "genelleşmiş başkası" bütün bir toplumdur.

Çocuk, başkalarının rollerini oynamakla sâdece onları tanımış olmuyor, aynı zamanda, onların kendisinden neler beklediğini de anlamaya başlıyor ve bu bekleyişlere göre hareket ediyor. Rol oynama işini ne kadar iyi yaparsa, çevresindeki insanların bekleyişlerine o kadar iyi uyabilecek, onlar tarafından sevilcek, aralarına alınacak, davranışları mükâfatlandırılmış olacaktır.

Berlo (1960, s. 121-129) yukarda açıkladığımız iki görüşü karşılaştırırken, rol oynamak suretiyle benlik kavramının teşekkül

ettiğini, buna dayanarak da çıkarsamada bulunduğumuzu söyleyerek, bu iki görüşün, birbirinin tamamlayıcısı olduğunu ifade eder. Ona göre, çıkarsamanın yetersiz olduğu hallerde ya tekrar rol oynama faaliyetine geçilir veya gerçeğin bozulması söz konusudur.

Heyecan Yayılması Olarak Empati

Harry Stack Sullivan'ın ortaya koyduğu bu görüşe göre, çocuk ile ona bakan kimse arasında, bir çeşit heyecan sirayeti veya iştiraki anlamında, heyecansal bir bağ vardır. O buna empati diyor. Onun kanısına göre, bu anlamdaki empati, çocuk ile ona bakan yetişkin arasında bir bildirişim sağlamaktadır. Bilindiği gibi, yetişkin bir insan, karşısındakinin yüzünün solduğunu, vücudunun titrediğini gördüğü veya sesinin yükseldiğine, yahut da kalbinin çarptığına dikkat ettiği zaman, onun nasıl bir ruh hâli içinde bulunduğunu anlıyabilir. Sullivan'ın söz konusu ettiği bildirişim, çocuğun, bu tür dış heyecan belirtilerini algılayacak derecede olgunlaşmasından önce de vardır. Eğer anne çocuğundan hoşlanmazsa veya meme verme sırasında korku çekerse, büyük beslenme güçlükleri doğabilmektedir ki, ona göre bunlar, anne ile çocuk arasındaki bildirişime örnek teşkil eder. Sullivan, hiç değilse bazı insanlarda, empatinin bütün hayat boyunca devam ettiğini söyler. Ona göre, empatinin en çok önem taşıdığı devre muhtemelen, çocuğun altı ay ile yirmiyedi ay arasındaki devresidir (Jersild, 1954, s. 87-88).

Krech ve Crutchfield (1958, s. 233), heyecan sirayeti ve empati ile ilgili olarak diyor ki: bir başka insanın heyecanının dış belirtilerini algıladığımız zaman, aynı heyecan bizim de içimizde uyanabilir. Burada bir heyecan geçişinden söz açabiliriz. Bu geçişin bir çok örnekleri vardır: mâtemli bir insanın feryadı, içimizde üzüntü uyandırır. Gülen bir çocuk bizi de güldürür. Korkan bir insanın durumu, bizde de korku yaratır. Başkasının heyecanını yakalayıp da kendimizde ifade ettiğimiz zaman onunla *empathize* olduğumuzu söyleriz. Burada, heyecanı doğuran durumun rolü de önemlidir. Eğer karşımızdaki insanın neden korktuğunu veya niçin ağladığını bilmiyorsak, onlarda gözlediğimiz belirtilerin, muhtemelen üzerimizde etkisi de olmayacaktır.

Empatinin Tanımı

Empatinin çeşitli tanımları aşağıdadır :

Çevremizdeki insanların psikolojik pozisyonlarını - algılarını, düşüncelerini, duygularını, tutumlarını ve özelliklerini anlama kabiliyeti (Guilford, 1959, s. 395).

Karşımızdaki insanın zihni durumunun doğrudan doğruya kavranması (Murphy, 1947, s. 985).

Bir kimsenin kendisini, bir başka insan veya grubun durumunda hissetmesi veya kendini onlarla özdeşleştirilmesi (identification) (Warren, 1934).

Duygularda, bildiririm, düşünce ve motivasyonda insanlar arasındaki iştirak (Strunk, 1957).

Bir kimsenin kendisini, başka bir insanın düşüncesine, duygusuna ve hareketine hayali olarak nakletmesi, onun yerine geçmesi (Dymond, 1949).

Yaşamın, onun için ne ifade ettiğini anlamak bakımından, başka insanın yaşayış ve tecrübesine dâhil olmak (Johnson, 1957, s. 130).

Başka insanın duygularının, heyecanlarının ve davranışlarının ve bunların anlam ve önemlerinin objektif ve bilinçli olarak farkında oluş (A Psychiatric Glossary, 1957).

Başkası gibi hissetmek (Combs ve Snygg, 1959, s. 236).

Kendimizi başkasının yerine koymak (Lehner ve Kube, 1960, s. 286).

İnsanların ne duyduğunu ve ne yaptığını onların açısından anlamak, onların özel dünyalarına girmek ve bunu, onlara gördüğü gibi kavramak (Rogers, 1959, s. 69-82).

Rogers, bir başka yazısında, insanın kendisini, sanki başkası imiş gibi ve fakat hiç bir zaman bu 'sanki' koşulunu kaybetmeden, tasavvur edebilmesiyle empatik anlayışın mümkün olduğunu yazıyor (1959, s. 184-256).

2. DENEYSEL ÇALIŞMALAR

Birinci bölümde, empatiyi açıklayan kuramsal nitelikteki çalışmalar gözden geçirdik. Bu bölümde ise, deneysel araştırmaların genel görünüşünü sunmaya çalışacağız. Empati deneylerinde

ne gibi ölçü araçlarının kullanıldığı, bunların taşıdığı değerler ve verdiği sonuçlar, bu bölümün konusu olacaktır.

Empatinin Ölçülmesinde İzlenen Yöntemler

Yüz İfadelerinin Algısına Dayanan Ölçüler : Bu yöntem, fotoğraf veya resimler kullanılarak, heyecan ifadeleri hakkında doğru hükümler verebilme kabiliyetini ölçme amacını güder. Titizlikle seçilmiş veya poz verilerek çektirilmiş fotoğraflar alınır ve bunların ifade ettikleri heyecanlar hakkında deneklerin yargıda bulunması istenir. Bu yargılar; çoktan seçmeli testlere verilen cevaplar, tek kelimelik serbest cevaplar veya tamamen serbest cevaplar şeklinde olabilir. Ayrıca, duygu ve heyecanları ifade eden terimlerin bir listesi hazırlanarak, bunlardan hangisinin, gösterilen fotoğraflara en uygun düştüğü de buldurtulabilir. Cevapların doğruluk ölçüsü, ya fotoğrafı çektirenin niyetine yani fotoğrafın, hangi heyecanı yaşatmak amacıyla çektirilmiş olduğuna veya fotoğraflar üzerinde psikologların vardığı yargılara dayandırılır.

Bu teknikle yapılan araştırmalarda, doğru değerlendirme frekansı oldukça düşük çıkmakta ve geniş bireysel farklara rastlanmaktadır. Bazı deneyler göstermiştir ki, eğer heyecanı doğuran koşullar hakkında değerlendireciler bazı fikirler verilirse, yargılar daha doğru olmakta, bireysel farklar daha az görülmektedir.

Woodworth'un gözlemlerine göre, doğru yargılar frekansı düşük olmakla birlikte, yargılardaki hatalar, rastgele veya doğru cevaplarla ilgisiz değildir. Yargılar, benzerliklerine göre sınıflandırıldığı, yani daha geniş kategoriler içinde tasnif edildiği zaman, hatalar oldukça azalmaktadır (Asch, 1957, s. 191). Bununla beraber, bu metodun verdiği sonuçlar, sınırlı olmaya mahkûmdur. Zira gerçek hayatta, yüz ifadeleri, vücut duruş ve hareketleri, ses tonları... kombine bir şekilde heyecanları yansıttığı halde, bu faktörler, araştırmalarda, inceleme kolaylığı bakımından, izole edilmişlerdir.

Kanaat Ölçüleri : Başka bir yol, aynı kişilerin, aynı değerlendiriciler tarafından, aynı özelliklerde değerlendirilmesinin istenmesidir. Birden fazla değerlendiricinin yaptığı takdirin ortalaması, genellikle ölçü olarak kullanılmaktadır. Guilford (1959, s. 149) a göre, bütün değerlendiriciler, genel bir taraflılık etkisi altında aynı yönde yanılabilirler. Çoğunluktan ayrılan kimse ise, gerçek-

te daha iyi bir değerlendirici olabilir. Şu halde, böyle bir ölçütün puanları, kişilik hakkında hüküm verme kabiliyetinden çok, grup normlarına uyma puanı anlamına gelebilir. Kanaat ölçülerinin taşıdığı bilinen başka yetersizlikleri ayrıca burada saymayı gerekli görmüyoruz.

Prediction (ön tahmin) Yöntemi : İnsanları anlama kabiliyetini ölçmede kullanılan bir üçüncü yöntem de, *prediction* veya önceden kestirme yöntemidir. Yapılan iş, denegin, çeşitli test sorularına veya kişilik ve tutum envanterlerine verdiği cevapları değerlendircilerin tahmin etmesidir. Denegin, yaşam hikâyesinin belli yönlerini tahmin etme şeklinde de olabilir. Değerlendircinin denekle biraz tanışıklığı olmalıdır. Bu yöntemde göre doğru puan sayısı, değerlendiricinin puanları ile denegin cevapları arasındaki uygunluk veya yakınlık derecesine dayanır. Dymond (1949) un empati ölçüsü, bu yöntemin en iyi örneğidir.

Ön-tahmin Yönteminin bir başka çeşidi de, "kitle-empati testi"dir. Değerlendirici, bir grup insanın müşterek tepkilerini tahmin eder. Bunun örneği, Kerr Empati Testi'dir (Kerr, 1954). Bu testte denegin yaptığı iş, müşterek yaşantıları bakımından, insanların, genel olarak, sevdiği ve sevmediği şeyler üzerinde hüküm vermektir. Test üç bölümden meydana gelmektedir. Denek, birinci bölümde müzik çeşitlerini, ikinci bölümde magazinleri, belli bir grup halk arasında popüler oluş derecesine göre sıraya koyar. Üçüncü bölümde ise, can sıkıcı olayları, davranış ve özellikleri, yaygın olmayış derecesine göre sıraya koyar. Doğru puanlar, söz konusu toplum çeşidinin gerçek tercihleri ile deneklerin yaptığı sıralamalar arasındaki yakınlık derecesine göre saptanır.

Özellikle Dymond'un ortaya koyduğu bireysel ön-tahmin yöntemi, empatinin ölçülmesinde standart hâle gelmiştir. Ön-tahmin yönteminin, objektif bir ölçüte (kriter) sahip oluşu, başlıca üstünlüğüdür. Bununla birlikte, bir çok araştırmacıların işaret ettiği gibi, hata olanakları ile doludur. Davranışı tahmin edilen kişi, herkes için aynı olmadığından, test, denekten deneye değişmektedir. Bu bakımdan, değerlendiricilerin puanlarını karşılaştırmak güçtür. Ayrıca, kişilerin kendi özellikleri hakkında söyledikleri ile gerçek durumlarda ortaya koydukları davranışlar da farklı şeylerdir. Bu da ölçütün geçerliliğini şüpheye düşürür.

Bir başka eleştiri noktası da, benzerlik ve yansıma (projeksiyon) etkisidir. Bender ve Hastorf (1955) a göre, iki insandan birisi ötekini değerlendirmeye giriştiği zaman, ikisinin kişilikleri birbirine ne kadar benzerse, muhtemelen o oranda yansıma meydana gelmektedir. Bir kimseyi, kendisinin görebildiği şekilde görebilme (empati), projeksiyona olan eğilimle ilgilidir. Benzerliğin; yaş, cinsiyet ve kültürel ortam bakımlarından, empati puanları üzerindeki etkisi, bir çok araştırmacılar tarafından desteklenmiştir: Brown (1952), Fittz (1955), Halpern (1955), Taft (1955). Empati ile projeksiyon, birbirinden tamamen ayrı şeyler değil de, biri ötekini destekleyen iki faktör olarak düşünülürse; projeksiyon, empati ölçüleri için bir zaaf faktörü olmaktan çıkar. Bu düşünce, Çıkarılma Kuramına da uygun düşmekte ise de, henüz, deneysel araştırmalar tarafından desteklenmiş değildir.

Empati Testleri Arasındaki İlişki

Empatiyi ölçmede çeşitli yöntemlerin kullanılmış olması, yargıların, analitik veya global olarak, farklı şekillerde verilmesine ve buna bağlı olarak da farklı ve bazan birbirine karşıt sonuçlar alınmasına yol açmaktadır. Analitik yargılarla değerlendirenden, denegin özelliklerini tasvir etmesi veya sayısal olarak belirlemesi istenir. Global yargılar ise, daha entüvitif bir karakterdedir ve değerlendiriciden, daha geniş bir tepki beklenir. Bazı kimseler analitik yargılarda, bazıları da global yargılarda daha iyi değerlendiricidirler. Bu tür nedenler dolayısıyla çeşitli empati testleri arasındaki korelasyon, genel olarak anlamlı fakat düşük değerdedir. Vernon (1933) ve Wedeck (1947) in araştırmaları, .30 civarında bir korelasyon göstermektedir. Öte yandan, Bell ve Hall (1954), Dymond ve Kerr'in testleri arasında, sıfır civarında bir korelasyon bulmuşlardır. Ayrıca zikrettikleri iki araştırmadan birisi .02, öteki —.06 bir değer taşımaktadır.

Empati Testlerinin Güvenilirliği

Kullanılan çeşitli testlerin güvenilirliği de keza düşüktür. Adams (1927), test-retest (tekrarlama) yolu ile .55 oranında bir güvenilirlik katsayısı elde etmiştir. Zaman aralığı, aşağı yukarı üç hafta idi. Taft (1955), yine test-retest metodu ile, 30 sorulu bir prediksyon testi üzerinde .82 oranında bir güvenilirlik değeri elde ettiğini, fakat ikiye bölme (split-half) metodu ile bu oranın, an-

cak .20 olduğunu bildirmektedir. Aynı yazar, sorular tek tek ele alınınca, .20 den de aşağı korelasyonlar verdiğini gösteren üç çalışmadan söz etmektedir. Bu sonuncu husus, bu nitelikteki testlerin güvenilirliğini güven altına almak için, soru sayılarını artırmak gerektiğini ortaya koyuyor. Dymond (1949) kendi empati testi için, split-half güvenilirliği olarak .82, altı hafta arayla test-retest güvenilirliği olarak da .60 oranında bir değer bildirmektedir.

Empati Genel Bir Kabiliyet midir?

Empati puanları arasındaki interkorelasyonlar, genel olarak pozitif, fakat düşüktür. Yani, bu kabiliyetin, görünüşe göre, genel bir kabiliyet olduğunu gösteren kanıtlar zayıftır. Genel kabiliyetten kasıt, değerlendiricilerin, çeşitli insanların çeşitli özelliklerini tahminde tutarlı bir başarı derecesi göstermeleridir.

Vernon (1933), insanın kendi benliğini, tanıdıkları ve yabancıları değerlendirebilmesinin ayrı kabiliyetler olduğu sonucuna varıyor. Wedeck (1947) e göre, kanaat bildirme yöntemlerinden ziyade, heyecansel ifadeler üzerine hüküm verme testleri, genel bir kabiliyetin varlığını telkin etmektedir. Dymond (1949), kabiliyetli değerlendiricilerin yargılarındaki isabet derecesinde, zayıf değerlendiricilerden daha az değişme bulunduğunu bildirmektedir.

Taft (1955) şu sonucu çıkarmaktadır : bir kimsenin başkaları hakkında doğru hükümler verebilmesinin derecesi, hüküm verebilme hususundaki genel kabiliyetinin ve özel durumlara bağlı faktörlerin bir fonksiyonudur. Fakat, hüküm verebilme genel kabiliyeti yükseldikçe, özel faktörlerin etkisi nisbeten azalmaktadır. Özel faktörlerden kasıt : denegin tipi, denekle değerlendirici arasındaki ilişki, değerlendirilmesi istenilen özellikler ve talebedilen yargıların türü... gibi hususlardır. Guilford (1959, s. 150) a göre, eğer insanlar hakkında hüküm vermede, genel bir kabiliyet mevcutsa, bir çok insanlarda bu, organizasyonu zayıf olan bir özelliktir.

Bu sonuçları yorumlarken şunu da hatırlamalıyız ki, bu alandaki testlerin güvenilirliğinin zayıf oluşu, değerlendiricinin icrasındaki tutarlılığı da peşinen sınırlamaktadır.

Empatik Kabiliyete Bağlı Koşullar ve Özellikler

Mevcut empati testlerinin henüz hangi özelliği ölçtüğünü kesin olarak söylemek güçtür. Geçerlik ölçüsünü belirlemede kulla-

nılan ölçütler, söz götürür niteliktedir. Bu bakımdan, elde edilen sonuçların taşıdığı anlam sınırlıdır, ve ne derecede genelleştirilebileceği şüphelidir. Bununla birlikte, empati puanları ile bunların bağlı bulunduğu özellikleri araştıran çalışmaların gözden geçirilmesi ilgi çekicidir ve aynı zamanda, daha ileri çalışmalara yol gösterici olabilir. Bu amaçla biz, bu alandaki incelemeleri de gözden geçirmeye; böylece, yaş, tecrübe, zekâ, cinsiyet, aile durumu, uyum kabiliyeti... gibi hususlarla empati ölçüleri arasındaki bağıntılar hakkında da bilgi vermeye çalışacağız.

Yaş : Çocuklarda empati, belki tecrübe dolayısıyla, yaşla birlikte artmaktadır. Gates (1923), yüz ifadelerinin değerlendirilmesi esasına dayanarak, bu kabiliyette, 3 ten 14 yaşa kadar, devamlı bir artışın mevcut olduğunu bulmuştur. Walton (1936) da keza, heyecansal ifadelerin değerlendirilmesinde yaptığı çalışmalarla benzer sonuçlar elde etmiştir. Walton'a göre, en büyük gelişme, 9 ile 11 ve 14 ile yetişkin çağ arasında olmaktadır. Dymond ve arkadaşları da (1952), her çocuğun, arkadaşları tarafından ne derecede sevildiğini tahmin etmesi esasına dayanan empati testi kullanmak suretiyle empatinin yaşla geliştiğinin yeni bir delilini vermişlerdir. Bu araştırmacılara göre, belirgin artış, 7 ile 11 yaşları arasındadır. Bu gelişmenin sınırı kesin olarak bilinmemekteyse de, G. W. Allport (1937) a göre, 30 yaşını geçmiş olanlar, bu yaşın altında kalanlara oranla genel olarak üstün durumdadırlar.

Zekâ : G. W. Allport (1937), değerlendirme kabiliyeti ile zekâ arasında, deneylerin daima bir bağıntı gösterdiğini belirterek bunu, beklenen bir husus olarak kaydediyor. Ona göre, insanları anlamak, sebep ile sonuç, geçmiş ile gelecek, ifade edilen davranış ile iç özellikler arasındaki ilişkileri algılama konusudur. Zekâ da, tıpkı buna benzer ilişkileri algılama kabiliyetidir.

Guilford (1959, s. 151), analitik yargılarda, zekâ ile olan korelasyonların 30 ile 40 arasında olduğunu yazmaktadır. Taft (1955), anlamlı bağıntılar gösteren deneyler zikrettikten sonra şöyle diyor: başkalarını analitik olarak değerlendirme kabiliyeti ile zekâ arasında olumlu bir bağıntı görülmektedir. Ortaya konmuş olan en yüksek bağıntı 55 tir. Analitik olmayan yargılar zekâ ile daha düşük korelasyonlar ortaya koyma eğilimindedir. Taft, belki de diyor, birinci durumda soyut zekâ, ikincide de algı rol oynamaktadır.

Tecrübe : Halpern (1955) e göre, iyi bir empatizör, kendi değerlendirdiği gruptan çok farklı olmayan tecrübelerle sahip olmalıdır. Tecrübelerin genişlik, tamlik ve zenginlik bakımından kapsamı arttıkça, empati kabiliyetinin alanı içine daha fazla insan girmesi mümkün olacaktır.

Cinsiyet : Bu alandaki araştırma sonuçları pek tutarlı değildir. Bazı deneylerde kadınlar, empatik anlayışta bir üstünlük göstermişlerdir (Dymond, 1949, 1950; Jenness, 1932). Buna karşılık, bazı araştırmacılar da, kadınlarla erkekler arasında bir fark bulamamışlardır (Coleman, 1949; Gates, 1923; Guilford, 1929; McClelland, 1951).

Mevcut kanıtlardan öyle anlaşıyor ki, ya cinsiyet farkı yoktur veya kadınlar biraz daha üstün durumdadırlar.

Aile ortamı ve çevre etkisi : Kardeşlerin sayısı ile empatik değerlendirme kabiliyeti arasında olumsuz yani ters yönde bir bağıntı vardır. En iyi değerlendiricilerin kardeşi olmayan tek çocuklar, sonra en yaşlı, daha sonra orta ve genç çocuklar olduğu görülmüştür. Taşradan gelen kimseler de, şehirlilere oranla biraz dezavantaja sahip bulunuyorlar (Taft, 1955).

Psikolojide Yetişme : Psikolojide yetişme de, empati üzerindeki etkisi bakımından, araştırmaların konusu olmuştur. Guilford (1959, s. 151) un sözünü ettiği deneylere göre, psikolojide ilk kurslar, yüz ifadelerinin değerlendirilmesinde dikkate değer bir gelişme sağlamıyor. Psikolojiyi bitirmiş öğrencilerin biraz üstünlüğü var; fakat tabiat bilimlerinden mezun öğrenciler daha iyi durumda. Deneysel psikolojide yetişen öğrenciler, klinik psikolojidekilerden daha üstün. Psikiyatristler ve sosyal hizmetliler, klinik psikologlarının dezavantajını paylaşıyorlar. Guilford, testlerin ne derecede geçerli olduğu sorusundan ayrı olarak, bu sonuçları yorumlayıcı bazı hipotezler ileri sürüyor. Ona göre, klinisyenin başkalarını anlayış tarzının, testlerin istediği icra çeşidinden tamamen farklı bir şey olması mümkündür. Klinikçi ile müracaatçısı arasında sözel olmayan bir bildirişim çeşidi vardır ki, muhtemelen, kanaat ölçülerinin gerektirdiği sözel ifadeye sığmaz. Klinik öğrencisinin kendisinin daha az uyumlu oluşu veya insan ilişkileriyle fazla ilgili bulunuşu yüzünden, iyi bir gözlemci olamayışı, başka hipotezlerdir. Klinikçinin nisbeten zayıf bir durum göstermesinin nedenleri, mevcut bilgilere göre, açık değildir.

Estetik Duyarlılık : Bazı araştırmacılar, estetik duyarlılık ile insanların değerlendirme kabiliyeti arasında bir ilişkinin mevcut olduğunu bulmuşlardır (Allport, F. H. ve Allport, G. W., 1921; Estes, 1938; Vernon, 1933). Lindzey (1954), genel olarak, global veya entüvitif yargıların analitik yargılardan daha isabetli olduğunu kaydediyor ve bu hususu, sanatçıların psikologlardan daha iyi empatik kabiliyete sahip olduklarını gösteren deneylerle ilgili buluyor.

Başka özellik ve faktörler : Korku ve güvensizlik içinde bulunan bir kimse, rahat ve güvenli durumdaki bir kimseden farklı şekilde karşısındakini algılamaktadır (Gilchrist, 1959). MMPI'nın bir çok ölçüleri üzerinde yapılan araştırmalar, iyi empatizörlerin, zayıflara oranla heyecan bakımından daha sağlıklı olduğunu göstermiştir (Lindgren ve Robinson, 1953; McClelland, 1951). Travers, Bell Sosyal Uyum Envanteri puanlarıyla empatik değerlendirme kabiliyeti arasında olumlu bir bağlantı bulmuştur (Lindzey, 1954).

Toleranslı olan kimseler, toleranslı olmayanlara oranla yargılarında daha isabetlidirler (Allport, G. W., 1958, s. 407). İnsanın kendisini anlaması ile başkalarını anlaması arasında olumlu bir bağlantı vardır (Cottrell, 1950; Dymond, 1950). Liderlik, satıcılık, popüler oluş... gibi sosyal maharet konuları ile empati arasında bir ilişki bulunmuştur (Dymond, 1950; Kerr, 1954). Empatide yüksek olanlar, iyi uyum sağlamış kimselerdir. Bunlar aynı zamanda, iyimser, uyumsal (flexible) ve heyecan bakımından olgunlardır (Dymond, 1950). İyi değerlendirici, değerlendirilmesi nisbeten güç olan bir kimsedir (Taft, 1955).

Adams (1927), iyi değerlendiriciyi, insanlara karşı soğuk ve ilgisiz, onları bir insan gibi değil, bir eşya gibi ölçmek için kurmaca bir kabiliyet geliştiren özelliklere sahip olarak buluyor. Taft (1955) diyor ki: zayıf değerlendiriciler, iyilerden daha sosyal yönelişlidirler; halbuki ötekiler, daha çok, işe yönelmişlerdir. Zayıf değerlendiricilerin sosyal bağlılığı onları, sıkı bir değerlendirme için isteksiz ve belki de güçsüz yapmaktadır. Sosyal bakımdan ayrı veya mesafeli oluş, sağlıklı değerlendirmenin zorunlu bir koşulu olarak görünüyor.

3. EMPATİYİ DAHA GENİŞ AÇIDAN İNCELEME İHTİYACI

Empati ile ilgili kuramsal ve deneysel çalışmaları gözden geçirmiş bulunuyoruz. Bu çalışmalar, konuyu daha çok, algılayıcı yönünden ele almış ve empatizörün, nasıl bir psikolojik mekanizma ile ve hangi özelliklere bağlı olarak başkalarını anladığı konusu üzerinde toplanmıştır. Bu husus şüphesiz önemlidir, fakat problemin sadece bir yönüdür. Problemin bir başka yönü daha var ki, o da, empatik anlayışın konusu olan sosyal muhtevanın nitelik ve özelliğinin ne olduğudur. Bu husus tanınmadan, empati kavramını tam olarak kavrayabileceğimiz şüphelidir. Bu bakımdan biz, insanların, başkaları için taşıdıkları uyarıcılık özelliklerinin nitelik ve koşullarına dikkati çekmek istiyoruz. Onların davranışlarının, duygu, niyet ve düşüncelerinin, psikolojik yapı ve eğilimlerinin, algılayıcıya nasıl bir algı alanı olarak görüldüğünü açıklamak istiyoruz. Farklı algı içerikleri (muhteva) tesbit ettiğimiz takdirde, bunlara bağlı olarak, farklı kavrayış biçimleri düşünmemiz de, doğaldır.

Sosyal Algı Alanının Nitelik ve Özellikleri

Empati, insanlar arasındaki bildirişim ve ilişkilerin kavranmasında söz konusudur. Birbiriyle ilişki içinde olan insanların her biri, karşısındaki için, çeşitli uyarıcılık özelliklerine sahip olan bir algı alanı veya kaynağı durumundadır. Bu etki kaynaklarının da, söze dayanan veya dayanmayan çeşitli ifade araçları ve bu araçlarla nakledilen amaçları vardır. Kişiler arası ilişkiler içinde, davranışlara yakından baktığımız zaman görürüz ki, araçlarla bu niyet veya amaçlar arasında, ya bir uygunluk, ya da bir aykırılık ve ahenksizlik bulunur. Birinci tür davranış, tutarlı bir davranış biçimidir ve bunun teşkil ettiği algı alanı da, açık veya kararlı bir algı alanıdır. İkinci davranış türü ise, tutarsızdır ve meydana getirdiği algı alanı çelişik, belirsiz veya kararsızdır. İnsanlar arası iyi ilişkiler, tutarlı davranışlara örnektir. Tutarsız davranışlar ise, aldatıcı ilişki şekilleri ile açıklanabilir.

Kararlı durumlarda, algısal yapının niteliği ve yönü bellidir; Organizasyon düzeyi yüksek ve algının prediksyon değeri fazladır. Bilindiği gibi, algılarımız, prediksyon araçlarıdır. Onlara dayanarak, yani algı objelerine bağladığımız anlamlara güvenerek faaliyette bulunuruz. Ve bu güveni, tutarlı durumlarda, yüksek

derecede hissederiz. Zihnimiz, içinde bulunduğumuz sosyal ilişkinin havasına ve yönüne, yani algısal organizasyonun genel yapısına bir kere uyduktan sonra, onun iç yapısında meydana gelecek değişiklikleri kolaylıkla izleme olanağına sahip olur. Böylece esas yapı, iç yapıdaki değişmelerin izlenmesine ilke ve ayarlanış sağlayan bir temel veya izafet çerçevesi (frame of reference) durumundadır. Bu temeli kavrayan süje âdeta, bir takım önermelere dayanarak, güvenli adımlarla ilerleyen mantıkçının mekanik zihniyeti ve rahatlığı içinde, algısal içeriği değerlendirir ve meydana gelen değişimleri izler. Görüldüğü gibi, kararlı durumlar içindeki kavrayış, nisbeten pasif bir davranış biçimidir. Tepkiler, bir genel yönelişin empoze ettiği sınırlar içindedir. Temel çerçeve sabit kaldığı ve karşımızdaki insanın davranışları bu çerçeveye uyduğu sürece, kavrayış somut ve olgusal niteliktedir. Empatik anlayış, birbirini izleyen yakın amaçların arka arkaya kavranılmasına bağlı olarak kendiliğinden meydana gelir. Dolayısıyla ilkelerden çok, ayrıntılara karşı bir duyarlılık söz konusu olabilir. Biz, bu niteliğine bağlı olarak, bu empati biçimine, spontane empati veya *duyarlılık empatisi* diyoruz.

Algısal tutarlılığı veya kararlılığı sağlayan temel, zayıflamaya başladığı veya farkında olmadığımız şekilde değişmeye yüz tuttuğu zaman, ayrıntılarda veya iç yapıdaki değişimleri değerlendirmemiz kolay olmayacaktır. Temelde, yani ilkelerde veya metotlarda meydana gelecek değişikliklere karşı da bir duyarlılık taşımamız veya geliştirmemiz gerekecektir. Gerçekten insanlar, niyet ve amaçların uzak, çelişik ve daha kapalı bulunduğu, dış gerçeklerin fazla rehberlik etmediği ve tutarsız olarak niteleyebileceğimiz bir çok sosyal durumlarla karşılaşır. Çünkü, bireylerin temel ihtiyaçları ile bunların karşılanma biçimlerini düzenleyen sosyal normlar arasında, kolayca ve akla uygun şekilde uzlaştıramıyacak bir çok çatışmalar vardır. Ve bu çatışmaların insan yaşamındaki önemi dolayısıyla tutarsızlık, insan davranışlarının yaygın bir özelliği olarak görünür. Bu nedenle tepkilerimiz çok zaman, durumların gereğine sadece reel veya mantıki bakımdan değil, sosyal norm ve değerler bakımından da uygun olmak ve bir ölçü ikiliği içinde bulunmak zorundadır. Çok zaman birbirine uygun düşmeyen bu iki kriter, algılayıcı üzerinde heyecan yaratarak, objektif değerlendirmeyi de güçleştirir. Sosyal durumların bizden çok defa, âni tepkiler beklemesini de, gözlem ve objektif yar-

gı olanaklarımızı daraltan ek bir faktör olarak sayabiliriz. Bir noktayı daha belirtmek gerekir: bilindiği gibi, algılarımızın organizasyon sınırlarının dar veya geniş olması mümkündür. Belli ve özel bir algı olabildiği gibi, zaman içinde bir algılar dizimi veya bir algılar hiyerarşisinin meydana getirdiği daha geniş bir algı organizasyonu da olabilir. Özellikle sosyal algı durumları, sadece o anda mevcut olan etkilerden oluşmazlar. Yer ve zaman bakımından geniş bir alana yayılmış geçmiş yaşantıları da kapsarlar. Bunların meydana getireceği bütünleşmeyi görmek güç bir iştir. Bu ve benzer nedenlerle, algı alanının prediksiyona yardım eden öğeleri yetersizleşmiş, organizasyon esasları zayıflamış ve süjenin, yanıltıcı bir takım ipuçlarıyla karşı karşıya gelmesi için ortam hazırlanmıştır. Bu tür algı alanlarını, iki veya daha fazla yönde organize olmaya eğilimli, belirsiz algılara benzetebiliriz. Bu belirsiz algı alanının ilk göze çarpan yapısı veya çizgileri, yani tutarsız davranışların dış görünüşü, sosyal değer ve normlara uygun yöndedir. Niyetler veya davranışın gerçek motifleri ise, bu alanın şurasına burasına serpiştirilmiş anlamlı ayrıntılar olarak görünür. Bu ayrıntılar, algı alanının iç yönünün veya hâkim figür altında uzanan başka bir organizasyonun ipuçlarıdır. Böyle bir durumda gerçekçi bir tepki, çelişik yön ve yapıları farkedebilmeyi, bunları birlikte ele alabilmeyi, durumu değişik açılardan değerlendirebilmeyi gerektirir. Biz bu sosyal anlayışa, *reflektif empati* diyoruz. Bu tür bir anlayış, sadece verileri yakından izleme ve onları, yerleşmiş bir çerçeveye dayanarak düzenleme işi değildir. Aksine, araştırmacı ve aktif bir zihni faaliyeti ve çeşitli yönlerde hipotezler geliştirebilmeyi gerektirir. Eldeki verilerin değerlendirilmesi, karşılaştırılması, aralarındaki ilişki ve tutarsızlıkların kavranılması, niyet ve amaçların devamlı olarak araştırılıp test edilmesi gerekir. Böylece süje, empoze edilen yönlere sürüklenmekten çok, durumları kontrol olanağına sahip olur. Böyle bir anlayış ve tutumu rehbersiz olarak kazanmaya çalışmak, bir çok deneme ve yanlışları zorunlu kılar.

Ulaştığımız ikili empati anlayışını şöyle özetlemek mümkündür: Duyarlılık empatisi, sosyal algı alanının ortaya koyduğu içeriği, bu alanın empoze ettiği görünüş ve organizasyon açısından anlama kabiliyetidir. Reflektif empati ise, sosyal içeriği, mesajın temelindeki motifler açısından anlama kabiliyetidir. Birinden ötekine geçiş, tâbi durumdan çıkıp hâkim duruma geçiştir.

Yaptığımız deneysel çalışmalar da, empatinin tanımında ileri sürdüğümüz bu ayrımı desteklemiştir. Ayrıca, belirsiz durumları kavrama ve bunları açıklığa kavuşturabilme kabiliyetini ölçmek üzere hazırladığımız araçlarla reflektif empati için kullandığımız ölçütler arasında anlamlı ve olumlu bağıntılar elde edilmiştir. (Ünal, 1971).

Ulaştığımız sonuçlara dayanarak, empati alanında, bir dereceye kadar insanları yetiştirmenin mümkün olduğunu da söyleyebiliriz. Böyle bir yetiştirme bireylerde, uygun tutumların, etkili çözüm yöntemlerinin, ipuçlarına karşı duyarlılığın ve ayırdediciğin geliştirilmesi ve insan ilişkilerinin dinamiği hakkında bilgi ve tecrübe kazandırılması amacına yöneltilmiş olmalıdır. Her basamaktaki okullarda bu konuya, ayrı düzeylerde ve aktif yöntemler içinde yer verilmesi, gerekli ve ileri bir girişim olarak düşünülebilir. Zamanımızda sosyal değer, kurum ve kuralların bağl bir çözülme ve değişme içinde bulunuşu, sosyal ilişkilerin kontrolünde boşluklar yaratmakta ve bunların karşılanması, büyük oranda, kişilerarası anlayışın düzeyine bağlı kalmaktadır. Bu anlayışın isabet ve etkisini artıracak yolları aramak, eğitim ve öğretim sorumluluğunun sınırları içindedir.

K A Y N A K L A R

- Adams, H. F. The good judge of personality. *J. abnorm. soc. Psychol.*, 1927, 22, 172-181.
- Allport, F. H. *Social psychology*. Cambridge: Riverside Press, 1924.
- Allport, G. W. *Personality: a psychological interpretation*. New York: Henry Holt, 1937.
- Allport, G. W. *The nature of prejudice*. Doubleday Company, inc., New York, 1958.
- Allport, F. H. ve Allport, G. W., Personality traits: their classification. *J. abnorm. soc. Psychol.*, 1921, 16, 6-40.
- American Psychiatric Ass., *A Psychiatric Glossary*. Washington, D. C. 1957.
- Asch, S. E. *Social Psychology*. Prentice-Hall, Inc., 1957.
- Bell, H. M. *The Adjustment Inventory: student form*. Stanford University Press, California, 1934.

- Bell, G. B., ve Hall, H. E., Jr. The relationship between leadership and empathy. *J. abnorm. soc. Psychol.*, 1954; 49, 156-157.
- Bender, I. E., ve Hastorf, A. H. On Measuring generalized empathic ability (*social sensibility*). *J. abnorm. soc. Psychol.*, 1953, 48, 503-506.
- Bennett, G. K., ve Seashore, H. G., ve Wesman, A. G. *Differential Aptitude Tests*. The Psychological Corporation, New York, 1947.
- Berlo, D. K. *The process of communication*. New York: Holt, Rinehart ve Winston, Inc., 1960.
- Boring, E. G. et al. *Introduction to psychology*. John Willey Sons, Inc., New York, 1947.
- Brown, J. C. An experiment in role taking. *Amer. Soc. Rev.*, 1952, 17, 587-597.
- Bruner, J. S., & Postman, L. On the perception of incongruity; A paradigm. *J. Pers.*, 1949, 18, 206-223. (*In Readings in perception*. Ed. Beardslee and Wertheimer. New York, 1958, 648-663.)
- Carter, L. F., & Schooler, K. The effect of psychological need upon perception. In *Human Development*. (Ed. Kuhleen, R. G., & Thompson, G. G.), New York: Appleton-Century-Crofts, Inc., 1952, 246-253.
- Coleman, J. C. Facial expressions of emotion. *Psychol. Monogr.* 1949, 63, No. 1 (Whole No. 296).
- Combs, A. W., & Snygg, D. *Individual Behavior*. New York: Harper 1959.
- Cottrell, L. S. Jr. Some neglected problems in social psychology. *Amer. Soc. Rev.*, 1950, 15, 705.
- Cronbach, L. J. Processes affecting scores on 'understanding of others' and 'assumed similarity'. *Psychol. Bull.*, 1955, 52, 177-193.
- Diamond, S. *Personality and temperament*. New York: Harper, 1957.
- Duncan, C. P. Recent research on human problem solving. *Psychol. Bull.*, 1959, 56, 397-429.
- Dymond, R. F. A scale for the measurement of empathic ability *J. consult. Psychol.*, 1949, 13, 127-183.
- Dymond, R. F. Personality and empathy. *J. Consult. Psychol.*, 1950, 14, 343-350.
- Dymond, R. F., Hughes, Anne S., & Raabe, Virginia L. Measurable changes in empathy with age. *J. consult. Psychol.*, 1952, 18, 202-206.
- Estes, S. G. Judging personality from expressive behavior. *J. abnorm. soc. Psychol.*, 1938, 33, 217-236.
- Fitts, W. H. The role of self concept in social perception. *Dissert. Abstr.*, 1955, 463.
- Freud, S. *Group psychology and the analysis of the ego*. Trans. 1921.

- Gates, G. S. An experimental study of the growth of social perception. *J. Educ. Psychol.*, 1923, 14, 449-462.
- Gilchrist, J. C. Social psychology and group processes: Social perception and impression formation. *Annual Review of Psychology*. 1959, 10, 233-264.
- Guilford, J. P. An experiment in learning to read facial expression, *J. abnorm. soc. Psychol.*, 1929, 24, 191-202.
- Guilford, J. P. *Personality*. New York: McGraw-Hill, 1959.
- Halpern, H. M. Empathy, similarity, and self-satisfaction. *J. consult. Psychol.*, 1955, 19, 449-452.
- Harriman, P. L. *Dictionary of Psychology*. The Wisdom Library, 1947.
- Jenness, A. The recognition of facial expressions of emotions. *Psychol. Bull.*, 1932, 29, 324-350.
- Jersild, A. T. *Child Psychology*. Prentice-Hall, Inc., New York: 1954.
- Johnson, P. E. *Personality and Religion*. New York: Abingdon, 1957.
- Kompmf. *The authonomic function and the personality*. 1921.
- Kerr, W. A. and Speroff, B. J. Validation and evaluation of the empathy test. *J. gen. Psychol.*, 1954, 50, 269-276.
- Krech, D. and Crutchfield, R. S. *Elements of Psychology*. New York: Alfred A. Knopf (Pub.), 1958.
- Lehner, G. F. J., & Kube, E. *The dynamics of personal adjustment*. Prentice-Hall, N. J., 1960.
- Lindgren, H. C. & Robinson, J. An evaluation of Dymond's test of insight and empathy. *J. consult. Psychol.*, 1953, 17, 172-176.
- Lindzey, G. (Ed.), *Handbook of social psychology*. The perception of people by Bruner, J. S. & Taguri, R. Addison Wesley, 1954,
- Luchins, A. S. Mechanization in problem solving: The effect of Einstellung. *Psychol. Monogr.*, 1942, 54, No. 6.
- McClelland, W. A preliminary test of role-playing ability. *J. consult. Psychol.*, 1951, 15, 102-108.
- Moroney, M. J. *Facts from figures*. Penguin Books Inc., Baltimore, 1951.
- Murstein, B. I. Studies in projection: A critique. *J. proj. tech.*, 1957, 21, 129-136.
- Murphy, G. *Personality*. New York: Harper & Brothers, 1947.
- Rogers, C. R. Toward a theory of creativity, In Anderson, H. H. (Ed.), *Creativity and its cultivation*. New York: Harper, 1959.

- Rogers, C. R. A theory of therapy, personality and interpersonal relationships, as developed in the client-centered framework, In *Psychology: A study of a science*, vol. 3 (Ed. Sigmund Kodh), New York: McGraw-Hill, 1959b.
- Rokeach, M. Generalized mental rigidity as a factor in ethnocentrism. *J. abnorm. soc. Psychol.*, 1948, 43, 259-278.
- Sherif, M. Group influences upon the formation of norms and attitudes. In *Readings in social psychology*. Maccoby, E. E. & others (Ed.), New York: Henry Holt, 1958.
- Strunk, G. Jr. Empathy: A review of theory and research. *Psychol. Newsletter*, 1957, 9, 47.
- Sullivan, H. S. *Conceptions of modern psychiatry*. Washington, L. C.: William Alanson Psychiatric Foundation, 1947.
- Taft, R. The ability to judge people. *Psychol. Bull.*, 1955, 52, 1-23.
- Thurstone, L. L., & Thurstone, T. G. *Examiner manual for the Thurstone Test of Mental Alertness*. Science Research Associates, Chicago, 111., 1948.
- U. S. Department of Labor, Bureau of Employment Security. GATB. Washington, D. C., 1947.
- Ünal, C. Ability to understand people. *J. soc. psychol.*, 1971, 85, 209-211.
- Vernon, P. E. Some characteristics of the good judge of personality. *J. soc. Psychol.*, 1933, 4, 42-58.
- Walton, W. E. Empathic responses in children, *Psychol. Monogr.* 1956, 48, No. 1 (whole No. 213), 40-67.
- Warren, S. C. *Dictionary of psychology*. New York: Houghton Mifflin, 1934.
- Wedek, J. The relationship between personality and "psychological ability." *Brit. J. Psychol.*, 1947, 37, 133-151.
- Weiss, E. Projection, extrojection and objector. *Psychoanal. quart.*, 1947, 16, 357-377.